

Adrian Majuru

**Antropologie și morfologie
în studiul fizionomiei urbane**

Adrian Majuru

**Antropologie și morfologie
în studiul fizionomiei urbane**

 *oscar
print*

*Editura
Tipografie*

2024

Editura „OSCAR PRINT”

București, b-dul REGINA ELISABETA nr. 71, sector 5

Tel. 021. 315.48.74, 0722.308.859

E-mail: secretariat.oscarprint@gmail.com

Comenzi on-line: www.oscarprint.ro

Comenzi la tel.: 021 315.48.74

Copertă și DTP: Andra Podina

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MAJURU, ADRIAN

Antropologie și morfologie în studiul fizionomiei / Adrian Majuru. - București : Oscar Print, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-973-668-643-6

572

Sursa foto:

MMB – Muzeul Municipiului București

Arhiva Rainer (A. Rainer) – Institutul de Antropologie Francisc Iosif Rainer

INML – Institutul Național de Medicină Legală dr. Mina Minovici

L.M. - Liana Macri

A.M. - Adrian Majuru

A. B. – Andrei Bârsan

Copyright © Editura OSCAR PRINT

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii OSCAR PRINT

Reproducerea totală sau parțială a acestei lucrări este posibilă numai cu acordul prealabil scris al Editurii OSCAR PRINT

Cuprins

Argument	7
Fizionomia urbană de la copilărie la senectute	9
Anatomie și morfologie în studiul fizionomiei	13
Fizionomie, trup, mișcare și expresie culturală	25
Fizionomiile orașului în simboluri și mesaje	31
Expresii urbane în continuă mișcare: oameni pe străzi	39
Fizionomii familiare: viața de acasă	49
Atitudine și sensibilitate urbană: Tehnici de echilibru afectiv	59
Biologic și psihic în expresia umană	66
Despre fizionomie și istorie	75
Fizionomia spațiilor sociale	83
1. O zi din viața ta în vremea lui Constantin Brâncoveanu	83
2. București – între modernitatea europeană și Orientul otoman. Cum s-a schimbat chipul orașului	90
3. Orașul dezvăluit/descoperit prin chipul tău	108
Chipuri și vârste	114
1. Copilăria	114
2. Adolescența	119
3. Maturitatea	124
4. Bătrânețea, un dar al vieții	129

Fizionomii profesionale: Trăsături culturale și modificări sociale	134
Portretul interbelic al clasei de mijloc europene	163
Fizionomii colective. Ideologie și propagandă	173
1. Regele Carol II și mitul „României Veșnice”	175
2. Drumul către noul regim: schimbări de mesaj pentru aceeași deplină putere	198
Fizionomia cu mesaj: Reprezentări satirice	229
Orașul de pe chipurile noastre - modelare socială și presiune colectivă	240
1. Societatea românească interbelică (1919-1939)	240
2. Bun venit în „lumea nouă”!	254
Școala raineriană și instrumente de cercetare	266
Fizionomii fluide. Identități ascunse și sinele tăinuit	278
Fizionomii și generații (1800-2000). ALBUM	283

Argument

Acest proiect editorial reprezintă un șantier deschis în memoria chipurilor noastre, cu referire la mediul urban românesc, și în mod particular la orașul București. Piese comentate în acest volum sunt din patrimoniul Muzeului Municipiului București. Volumul de față reprezintă prelungirea tematică a proiectului expozițional de antropologie urbană *Muzeul Vârstelor – de la copilărie la senectute*, inaugurat în ziua de 19 decembrie 2016, la casa Filipescu-Cesianu, administrată de Muzeul Municipiului București.

Configurarea acestui volum a fost foarte dificilă din cauza lipsei unei bibliografii de referință în domeniu.

Preocuparea pentru aceasta temă a fost deschisă de metoda didactică pe care a avut-o profesorul Francisc Rainer, în anii interbelici. M-a surprins faptul că predă anatomie folosindu-se de metoda comparației, având drept modele ale argumentului lucrări de artă plastică antică și medievală. Am aplicat metoda sa de lucru în timpul unui stagiu de cercetare la Österreichische Akademie der Wissenschaften, Viena, sub îndrumarea Prof.Univ.Dr. Kahl THEDE, între anii 2011 și 2012. Pentru completarea notițelor de profil antropologic am vizitat cea mai mare parte a sistemului muzeistic din Viena, încercând să aplic metoda de cercetare antropologică a profesorului Rainer, și anume să prinzi și să descrii detaliile de viață trăită aflate în spatele subiectului, în elementele de peisaj îndepărtat al tabloului, în gesturile și mimica abia subliniată într-un portret din vechime.

Acestea sunt semnificative pentru descrierea comportamentului cultural din acea perioadă.

Am observat asemănări de fizionomie la trei-patru sute de ani distanță în interiorul profesiilor și la revenirea în țară am asociat unele portrete medievale fotografiate la Viena cu portrete ale unor liber profesioniști ai orașului românesc interbelic, iar asemănările au fost surprinzătoare. Studiul dedicat acestui detaliu a fost prezentat în cadrul unei conferințe susținute în anul 2013 la Columbia University („The Fabric of Daily Life in East Central Europe (Then and Now)”, 4 octombrie 2013, Columbia University, East Central European Center, New York.). În continuarea șantierului deschis în anul 2011 a urmat deschiderea primului proiect expozițional de antropologie urbană din țară, *Muzeul Vârstelor – de la copilărie la senectute*, din cadrul Muzeului Municipiului București. Cu acel prilej a fost publicat volumul *Istoria fizionomiei urbane de la copilărie la senectute (1800-2000)*, în coautorat cu Elena Olariu, asociată proiectului în ultimă instanță. Nu l-am considerat însă un proiect complet din perspectiva temei, iar timpul de elaborare a fost destul de strâns, fiind legat de deschiderea expoziției amintite. La aproape 8 ani distanță, volumul de față reprezintă finalul unei etape de studiu și deschide în egală măsură un șantier de lucru pentru toți aceia preocupați de studiul naturii umane.

Adrian Majuru

Fizionomia urbană de la copilărie la senectute

În cursul vieții noastre adunăm într-un „muzeu” personal, a cărui vitrină este chipul nostru, tot ceea ce întâlnim și consumăm pe măsură ce creștem și se desfășoară în jurul vârstelor parcurse, de la școală la carieră, pe de o parte. Iar pe de altă parte, purtăm și desfășurarea unei cronologii orizontale, a ceea ce dorim să devenim, nu prin forța împrejurărilor și a circumstanțelor, ci prin forța schimbărilor provocate de noi.

Fiecare purtăm cu noi un muzeu personal, în care adunăm și conservăm urmele unor atitudini consumate sau dorite, amprente de idealuri așteptate sau împlinite, prelungirile multor eșecuri asumate dar și vindecate. Acest muzeu este chipul nostru.

Întreaga sumă de manifestări ale mentalității românești reprezintă continuarea manifestărilor similare, din veacurile anterioare. S-au schimbat doar accesoriile cotidiene, importate și adaptate necesităților fiecărui individ sau fiecărei colectivități, de la legislație la comportament. Adunăm în muzeul personal prelungiri ale generațiilor mai vechi pentru că dincolo de cartela genetică mai există și una culturală la fel de puternică și îndelungată, și adesea aceasta din urmă o poate modifica pe cealaltă.

Fiecare dintre noi suntem finalitatea proiecției părinților noștri și, în același timp, pregătim proiecția noastră de viitor, prin copiii noștri. Nu se trage niciodată linie; este o călătorie pentru care trebuie să te pregătești cu fiecare vârstă și cu fiecare generație, și care definește ceea ce numim „istorie”.

De aceea, tot ce se întâmplă din copilărie până la maturitate contează pentru ceea ce va fi în cele din urmă bătrânețea: obiceiurile de viață (alimentare,

de muncă, de odihnă, etc.) nu mai puțin filosofia adoptată, orice secvență a comportamentului, toate pregătesc calitatea vârstei a treia, poate și a patra (menționăm totuși și premisele genetice, problema „longevității potențiale”). Tot ce simte un tânăr sunt numai semnale ale tinereții, de care acesta nu este tocmai conștient. Sunt semnalele normalității. Cei tineri însă nu au de la bun început, așa cum am spus, conștiința tinereții, a valorii vârstei lor și nu numai că-și ignoră bunul de preț pe care-l dețin, tinerețea, care înseamnă rezistența la efort, factorii de risc ce devin aproape inexistenți, elan permanent, rezervă inepuizabilă de energie etc., dar abuzează de aceste calități, le risipesc.

În schimb, tot ce simte un bătrân, sunt semnale ale bătrâneții. El este conștient de acest fapt. Un bătrân simte practic tot timpul că este bătrân. Semnalele primite de un vârstnic, condiția de a fi vârstnic, îi obligă să-și conștientizeze vârsta, să-și limiteze efortul conform capacității, să nu facă gesturi riscante. Unui bătrân conștiința vârstei nu-i este întreținută numai de semnalele primite de la organism. Cei din jur îi transmit, în plus, continuu semnale prin care-i întrețin conștiința vârstei. Dar, așa s-au petrecut lucrurile întotdeauna și așa se vor petrece mereu. Este imposibil să fie altfel, aceasta este ordinea vârstelor, fiecare vârstă, fiecare etapă de viață, are condiția ei. Ar fi nefiresc ca un tânăr să-și drămuiească capacitățile de la tinerețe gândindu-se că ar putea eventual să zburde la bătrânețe. Cei tineri, pur și simplu nu se gândesc la propria bătrânețe ca și cum pentru ei bătrânețea nu ar exista. Pentru că trăim și înțelegem cu adevărat numai vârsta pe care o avem.

Dar este posibilă, și se impune înțelegerea vârstei trăite prin cunoașterea vârstelor similare trăite

diferit, în trecut, de alte generații. Pentru că adunăm în „muzeul personal” prelungiri culturale ale generațiilor mai vechi.

Viața noastră se măsoară obiectiv, mecanic, în timp real, de zile, ore și clipe. Aceeași viață însă se folosește de stimulii interiori ai unui alt timp, mai vechi, imuabil, perceptual. De aceea, forța faptelor ține de mecanica acțiunii iar conținutul acesteia ține de intensitatea percepției.

De aceea în mediul urban domină competiția și se trăiește în tensiune. Toți se grăbesc. O consecință va fi sporirea agresivității fiecărui individ, o astfel de trăsătură devenind poate un factor sine qua non a comportamentului fiecăruia. Agresivitatea duce la violență. Au loc modificări foarte rapide ale gusturilor, ale modului de viață, ale expresiei. Oamenii tind a se imita, unii pe alții, se iau după modele de viață oferite de publicații și televiziuni. Apar obiceiuri noi ce se impun o vreme, fiind apoi înlocuite de altele. Ca și moda. Obiceiuri care nu prea țin seama de precepte morale și nici de sănătate. De aici creșterea patologiei psiho-somatice. Consecințele nu pot fi în întregime prevăzute.

Ritmul schimbărilor este foarte accentuat. Au loc schimbări în zona sexualității, a alimentației, a petrecerii timpului liber, a mișcării fizice individuale. Efortul fizic e tot mai redus. Toate acestea au o relevanță antropologică majoră.

Schimbările intervin sistemic și uneori în regim de urgență, efectele impun, fără întârziere, adecvări la noile situații. În numai zece ani omenirea se va resimți în modul de viață cotidian de tot ce se inventează și se aruncă pe piață acum.

Toate aceste întâmplări au adus la rândul lor, modificări de comportament, de mentalitate, au micșorat distanțele dintre ea și el, îmbogățind viața cuplului dar și greutăți în a o echilibra odată ce Ea a câștigat dreptul de a fi întrebata. S-au petrecut transformări uluitoare de rapide în privința vestimentației pusă în slujba trupului; jocurile minții au ieșit din tiparele ceasloavelor și s-au pus în slujba confortului intim. În cele din urmă, începutul vieții private, a vieții de cuplu, a intimității de orice fel, consumă și spațiul public iar socializării i-a revenit cea mai importantă misiune în a micșora distanțele atât dintre cei doi protagoniști dar și dintre generații.

Orașul este asemenea unui organism viu. Și s-a născut astfel deoarece noi l-am construit să se-

mene vieții noastre dar să și o modifice în final. Orașul a fost de la bun început instrumentul social, cultural, economic și politic prin care noi am experimentat în decursul mileniilor moduri de locuire, modalități de socializare, proiecții ale confruntărilor și ale tranzacțiilor, toate puse în serviciul dorinței pentru confort, în viața de zi cu zi. Și această viață de zi cu zi a impus în decursul etapelor istorice, tipologia cererilor care au modelat periodic oferta. Este vorba în fapt de un adevărat lanț trofic. Nu putem spune că am pierdut ceva, noi cei de astăzi, spre deosebire de părinții sau bunicii noștri, de acum 80 sau 100 de ani. Observăm însă imagini care diferă, pornind de la detalii vestimentare la peisajul străzii. Diferența este dată numai de schimbări care s-au petrecut în sfera trăsăturilor sufletești. Resortul interior este în cele din urmă punctul de plecare către schimbarea tuturor lucrurilor. Atât în viața noastră cât și în viața de zi cu zi.

Astăzi, avem un cotidian format din simboluri urbane, simboluri a căror consistență este dată de tot ceea ce s-a pierdut și încercăm acum a recupera prin gesturi, preocupări, aspirații, scopuri, gânduri mărturisite sau vise împlinite. Este punctul de plecare al schimbării în mai bine în interiorul cetății, și de armonizare cu lumea de dincolo de ziduri.

Lumea noastră se schimbă. Timpul trăit devine cea mai importantă investiție. Și dorința cu cea mai mare greutate. Urmează timpul oferit celuilalt și familiei, aflat în mers sincron cu timpul profesiei. Totul va orbita în jurul acestei ecuații: timpul trăit și timpul profesional. Rezultatul dorit este echilibrul interior și deschiderea continuă spre nou, către exterior. Aceasta va deveni curând o realitate, care va transcende vârste, spații culturale, de gen sau confesiune.

Orașul București, asemenea oricărui alt oraș în care trăim o bună parte din viață, poate deveni o pasiune, pentru că se schimbă odată cu noi și este asemenea unui organism viu. Imaginea sa a evoluat pe măsura trăsăturilor noastre sufletești, trăsături păstrate în „vitrina” propriei noastre vieți care este fizionomia. Înfățișările orașului se modifică odată cu chipul nostru ca urmare a unui foarte interesant mimetism. Deoarece împreună formăm un singur organism viu, care trăiește și moare simbiotic.

Timpul rămas pentru Cunoaștere, pentru descoperirea de noi preocupări cotidiene, va fi tot mai restrâns și prețios, fiind destinat mai mult dezvoltării profesionale. Presiunea responsabilităților coboară

spre vârstele adolescenței iar efortul de maturizare va cunoaște mai multe praguri. Prioritățile vârștelor, care se îndreaptă către treizeci sau patruzeci de ani diferă dramatic față de așteptările generațiilor anterioare, deoarece și orizonturile profesionale și sociale sunt diferite.

Una dintre primele diferențe este aceea că timpul rămas pentru alte alegeri nu mai reprezintă un capăt opțional de agendă iar impactul asupra instituțiilor, indiferent de profilul lor, determină diversificarea ofertei. Și aceasta în direcții și orientări concrete, cu un dialog în timp real și conținut specializat al informației.

Diversificarea culturală a timpului rămas, neocupat de preocupări profesionale sau cotidiene imediate, reprezintă poate cea mai relevantă provocare pentru instituțiile de profil, în următorii ani și până la decenii distanță. Specializarea demersului și profesionalizarea informației vor câștiga teren și va fi preferată pentru că va fi în continuarea și completarea efortului de dezvoltare personală.

A doua diferență față de timpul recent, care vine în continuarea recuperării prin diversificare a timpului rămas, este aceea de a oferi generațiilor în mișcare și configurare profesională un spațiu colocial, unde ideile lor să se facă auzite, cunoscute, conceptualizate și, dacă va fi posibil, să devină realitate prin asocieri de idei și interese profesionale.

Fizionomia are în primul rând o componentă genetică însă, foarte adevărat, morfologia umană suferă și modificări în funcție de mediul social în care trăiește.

Vreau să spun că un chip, întreaga înfățișare memorează, de-alungul timpului, mai mult sau mai puțin discret, anume trăsături, după criteriile unui sculptor, ale unui artist ce urmărește să exprime ceva prin creație. Pentru că unele semne, urme ale unor evenimente, împrejurări, sunt urme ale propriei noastre istorii care nu trebuie să se piardă.

Termenul de morfologie inclus în acest proiect este asociat pe de o parte istoriei artei, din perspectiva analizei formei fizionomiei, plecând din antichitate, incluzând aici și deformările culturale. Pe de altă parte termenul este abordat și din perspectiva antropologiei, asociere definită de anatomistul și

antropologul Francisc Josif Rainer la vremea lui, prin sintagma „anatomia este știința formei vii”. Aici este inclusă și fizionomia, parte a acestei forme în continuă mișcare dar și modificare determinată de factori sociali, profesionali, de educație, de ideologie chiar.

Antropologie și morfologie în studiul fizionomiei urbane este atât o poveste despre intimitate cât și despre evoluția raporturilor dintre generații în ultimii trei sute de ani, pentru mediul urban românesc, având Bucureștiul drept studiu de caz. Este și o poveste despre cum ar fi arătat o zi din viața noastră, din secolul al XVIII-lea până în prezent.

Acest proiect editorial dorește să deschidă un șantier în preocupările generațiilor viitoare, să determine o atitudine pozitivă față de celălalt și, eventual, să forțeze o prognozare afectivă, emoțională, între oameni și orașul pe care-l consumă cu fiecare generație iar obiectivele sale sunt în număr de trei:

Primul obiectiv: să-i apropie și să-i familiarizeze pe adolescenți și tineri de ceea ce vor deveni peste treizeci sau patruzeci de ani. În toată această perioadă de timp ei vor trebui să se adapteze continuu unor factori de presiune externă (evoluția societății și a profesionalizării) dar și unor factori de modulare internă (intimitatea familiei și a anturajului).

Al doilea obiectiv: înțelegerea vârștei trăite prin cunoașterea vârștelor similare trăite diferit în trecut de alte generații și mai ales dezvoltarea aptitudinilor de adaptare pentru vârștele care urmează, în funcție de caz: adolescență, maturitate, senectute. Aceasta în raport cu exigențele sociale, proiectele profesionale și modelarea morală.

Al treilea obiectiv: cum putem construi un proiect de viață pornind de la modele similare al căror traseu s-a consumat în timpul generațiilor trecute? Reușita unui proiect de viață, nimic altceva decât un factor de echilibru între carieră și intimitate – ține întotdeauna de instrumentele de adaptare pe care le construiești singur pentru a rămâne competitiv, în pas cu tehnologia pe de o parte iar pe de altă parte să aduci ceva nou, pentru a aduce plus valoare profesiei tale și astfel un plus de confort pentru următorii ani de viață.

Anatomie și morfologie în studiul fizionomiei

Metoda raineriană de analiză a patrimoniului muzeal¹

Despre Rainer, prof. Ion Cantacuzino spunea că este „cel mai erudit om” pe care-l cunoaște, pe când Ibrăileanu, se confesa apropiaților că „singurul cu care mai poate discuta literatură este Rainer”. Pe când lucra la prima clinică medicală de chirurgie de la spitalul Colțea din București, undeva între anii 1897 și 1912, timp în care a făcut peste 2 000 de necropsii, Rainer a descoperit că „observarea înseamnă tot: înseamnă răbdare, înseamnă pătrundere și confruntare cu fenomenele, înseamnă trăire artistică și totodată trăire metafizică, înseamnă metodă, înseamnă în sfârșit acea taină gravă și substanțială din noi, prin care esențele se contopesc, unitățile se încheagă și legea cunoașterii începe să-și dezvăluie senină și împăcată adevărurile”.²

Erudiția construită cu greu încă din anii liceului l-a ajutat pe Rainer să realizeze prima descoperire remarcabilă și această descoperire nu a fost realizată numai ca urmare a muncii în saloanele spitalului Colțea, ci mai ales, ca urmare a asocierii practicii medicale, cu lecturarea în original a operei poetice a lui Goethe. Rainer și-a dezvoltat metoda de lucru și cercetare prin dezvoltarea comparațiilor dintre domenii variate de preocupare, dovedind cât de strânsă este legătura dintre știință și cultură. Astfel, versul lui Goethe „Geprägte Form, die lebend

sich entwickelt”, adică „tiparul formei, ce vie se dezvoltă” l-a ajutat să dea cea mai inovantă definiție a anatomiei umane: „anatomia este știința formei vii”.³ Și pentru a completa această demonstrație s-a apropiat de patrimoniul muzeistic, valorizându-l din perspectivă antropologică.

Primele însemnări detaliate le avem din anul 1899, într-o scrisoare trimisă de Rainer Martei Trancu, viitoarea sa soție, Rainer spune: „am fost dimineață în galeria contelui Schack⁴, unde există 16 Böcklin⁵. N-am văzut niciodată ceva asemănător cu peisajele acestui om și am văzut aici pe cei mai mari peisagiști. El întrebunțează literatura altfel ca toți ceilalți. Să vă dau exemple: un ucigaș aplecat asupra victimei sale și pe care-l pândesc furiile. Cu tot subiectul arătat tabloul nu povestește nimic, îți produce numai o senzație adâncă, care-ți cuprinde tot sufletul: momentul care precede izbucnirea remușcărilor conștiinței. Altul: peisaj de toamnă prin care trece moartea călare. Nu e nici decum o ilustrație la vreo poezie sfâșietor de tristă de Lenau⁶; un om ajunge câteodată într-un peisaj

1 Acest studiu este dezvoltat mai pe larg în volumul *Francisc Josif Rainer. Biografia unui proiect de viață (1874-1944)*, Editura Oscar Print, București, 2017. A fost premiat de Academia Română, în 2019, cu premiul Henri Stahl.

2 Prof. Ion Zamfirescu, apud Ateneul Român, *În amintirea profesorului Fr. Rainer (1874-1944)*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1946, p. 89.

3 Tudor Vianu, *Francisc Rainer, savant și umanist*, Viața Românească, anul XV, septembrie 1962, p. 109.

4 Contele Schack (1815-1894), era un om de litere și un istoric. În 1855 s-a stabilit în München, unde era membru al Academiei și a strâns o colecție de tablouri conținând lucrări de Bonaventura Genelli, Anselm Feuerbach etc.

5 Arnold Böcklin (1827-1901), a fost un pictor simbolist elvețian.

6 Nikolaus Lenau, născut Nikolaus Franz Niemsch von Strehlenau (1802-1850), originar din Banat, Comitatul Timiș, a fost unul dintre cei mai importanți poeți romantici austrieci. Tinerețea și-a petrecut-o în Ungaria de azi, apoi a urmat studiul la Viena între 1822 și 1832, trecând de la drept la filozofie și agronomie, medicină. A trăit ca scriitor liber dintr-o moștenire consistentă iar între 1832-1844 și-a împărțit tihna între Viena și

de toamnă la unison cu natura înconjurătoare, își simte toată firea cuprinsă timp de câteva secunde ca de un fior, de un sentiment ce se confundă cu viziunea poetică. Acest sentiment a vrut să-l producă Böcklin în spectator și nu a reușit pe deplin. În asemenea stări nu vezi nici un detaliu cu toate că viziunea e intensivă, căci toate detaliile se combină. (...)„Pădurea sfântă” îți produce un fior. Simți prezența divinității într’însa”.⁷ În același an la Zürich, Rainer scria: „am văzut dimineața două tablouri Boecklin și un Siemiradzki din 1878, foarte instructiv. După masă am vizitat orașul frumos, am făcut două excursii mici, pe lacul Zürich... în genere munții nu m-au impresionat așa de mult ca lacul Bodensee”.⁸

În anul 1906 îl găsim la Pergamon Museum și în colecția de sculpturi din Altes Museum, din Berlin, „cu sfortările de a câștiga sentimentul corpului omenesc”.⁹

Peste ani, într-o nouă plecare în Germania, vizitează la Dresda „Palatul Omului”. Rainer notează: „prima impresie e într-adevăr minunată. Lucrurile sunt prezentate conform metodelor didactice moderne. Ți s-ar părea că plimbându-te, devii savant. De fapt e ca și cum ai răsfoi o bibliotecă frumoasă; dacă nu ai întrebări care să nască un răspuns urgent, nu te alegi cu nimic durabil.” Rainer avea obiceiul să revină de mai multe ori în același muzeu dacă șederea era mai îndelungată. Iată însemnările sale la fiecare revenire la Palatul Omului: „azi dimineață am vizitat colecția preistorică și etnografică. Cea dintâi am studiat-o cu de-amănuntul timp de vreo cinci ore. Ea cuprinde colecția de silexuri paleolitice a arheologului O. Hauser¹⁰, din Bâle, cel care a descoperit pe omul de la Le Moustier și pe cel de la Aurignac. Sunt peste 150 de pietre și pietricele cioplite, instrumentele primitive ale oamenilor de acum – cel puțin – 250 000 de ani. Pe acestea am de gând să le revăd în fiecare zi timp de câteva ore ca să capăt, pe cât se poate, le coup d’oeil necesar pentru recunoașterea acestor pietre, atunci când ele sunt lucrate în mod foarte primitiv. Numai un ochi foarte exercitat ar putea să recunoască la unele din aceste obiecte urmele mâinii de om. Mai există acolo și mulaje extrem de interesante pe care le-a executat o firmă din Bonn. Cel mai frumos e

Schwaben. Ultimii șase ani de viață i-a petrecut într-un ospiciu. Operele sale au fost publicate post mortem în 1855.

⁷ 27 mai 1899, *Rainer către Marta Trancu*, Arhiva Institutului de Antropologie „Francisc J. Rainer”.

⁸ *Idem*.

⁹ 8 iulie 1906, *Rainer către Marta Trancu*, Arhiva Institutului de Antropologie „Francisc J. Rainer”.

¹⁰ Este vorba de Otto Hauser (1874-1932).

*Gaius Julius
Caesar
(100-44 BC)*

reproducerea scheletului de la Aurignac, exact în atitudinea în care a fost găsit în nisipul peșterii. Ar fi o achiziție frumoasă pentru muzeul lui Antipa. Costă 600 de franci. (...) Nu există nici o reproducere după resturile găsite la Keapina în Croația. Am citit însă, că se crede acum că la Keapina, unde s-au găsit fragmente de schelete și ale omului mai primitiv (de la Moustier), despre care se bănuiește că ar fi apărut și în Europa acum vreo 40 000 de ani, și ale omului mult mai inteligent de la Aurignac – s-ar fi întâmplat una din ciocnirile care au avut loc între cele două rase și actele de antropofagie consecutive, ale căror urme se văd pe oasele găsite.”¹¹

Pe 1 octombrie îl găsim la Leipzig unde profită de puțin răgaz pentru a vizita „muzeul lor”, unde „a rămas acolo până la închidere, după masă la trei. Nu e un muzeu considerabil, însă are toate sculpturile considerabile ale lui Klinger¹², în special Beethoven, pe Casandra, pe Salomeea modernă, primele încercări de sculptură policromă în Germania. De acolo m-am dus să văd biserica Sf. Thoma, foarte interesantă. Johann S. Bach a fost organist acolo”¹³.

Sculptura antichității l-a atras prin asocierile pe care le putea face cu anatomia pe viu, datorită acurateții formelor pe care artistul antic le stăpâna la perfecție. Notițele referitoare la acest domeniu datează din perioada maturității științifice, perioadă în care Rainer a vizitat marile muzee ale Europei. Aflat la Londra primilor ani de după război, către 1921-1922, Rainer a vizitat British Museum și cu acest prilej a notat:

„Galeria busturilor romane, mai ales împărătești:

1) Căjus Julius Caesar, antelixa¹⁴ proeminent, skyzotim¹⁵, puțin încrucișat, lobulii aderenți¹⁶. Augustus (copil) (Castellani): urechile puțin blege, akyzotim, poate și puțin picnic¹⁷.

11 18 septembrie 1911, Dresda, *Rainer către Marta Trancu*, Arhiva Institutului de Antropologie „Francisc J. Rainer”.

12 Max Klinger (1857-1920), pictor, sculptor, gravor german simbolist.

13 Duminică, 1 octombrie 1911, Leipzig, *Rainer către Marta Trancu*, Arhiva Institutului de Antropologie „Francisc J. Rainer”.

14 Antelixa este proeminența din mijlocul feței externe a pavilionului urechii, proeminență care, la partea ei superioară, se desparte în două ramuri.

15 Schizotim sau schizoid, tip somatic și psihic prezentând o relativă predispoziție la manifestări caracteristice schizofreniei.

16 Este vorba de lobul urechii, care, în cazul de față, aderă pe toată marginea sa internă la pielea capului.

17 Tip constituțional descris de E. Kretschmer, caracterizat mai ales prin conformația „îndesată”.

Augustus, Gaius
Octavius Thurinus
(63 BC-14 AD)

Dacă în stilul mai vechi, arhaic, „atitudinea personajelor e țeapănă și forțată” cu „picioare riguros paralele și alipite”, ulterior, în perioada clasică, libertatea și schimbarea de gândire a grecilor a modificat atât de mult resorturile civilizației grecești încât „artistul trebuia să țină cont de expresie și de acțiune” pentru a sublinia frumusețea. Astfel, „expresia poate cuprinde în sine acțiunea; în sens restrâns însă, semnificația acesteia pare limitată la ceea ce se înțelege prin mina și mimica feței; iar acțiunea sau fapta prin care se obține expresia se referă mai mult la ceea ce se întâmplă prin mișcarea membrilor sau corpului întreg”.¹

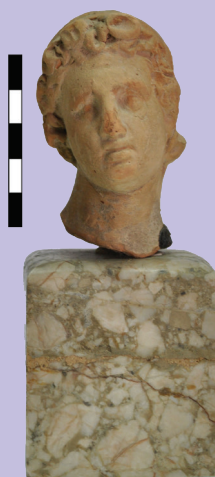
Sunt puse așadar, în antiteză, o statueta reprezentând o tânără femeie în picioare – Koré cu peplos, realizată într-un atelier antic din secolul V a. Chr. alături de un Lekythos attic cu figuri negre. Pe corpul vasului este reprezentată o scenă unde, între două personaje îmbrăcate, sunt înfățișați nud doi atleți ce aleargă spre dreapta. Mușchii sportivilor au fost redați prin câteva linii incizate. Datarea vasului: cca. 525 – 475 a. Chr.

Când oamenii s-au hotărât să-și arate surâsul

Și fizionomiile prind mișcare prin atitudine, detalii de mimică și aranjament al părului, în cazul statuetelor de tip Tanagra, din perioada clasică. În Grecia clasică, omul antic nu se mai sfiește. Are un cult pentru corpul său, iar atitudinea, fericirea și suferința, spaima și curajul sunt arătate de artistul grec absolut cotidian, fiind prezente până și pe chipul zeilor. Presentăm aici câteva portretizări ale omului antic, realizate în timp real, cu întregul cotidian prins în coafura părului, înclinarea ușoară a capului sau surâsul abia disimulat. După prăbușirea lumii clasice, aproape o mie de ani mai târziu de la realizarea acestor statuete, omul își recuperează surâsul și obișnuitul cotidian în atitudine, peste alți o mie de ani, în Renaștere.

Artistului antic i-au trebuit sute de ani să desprindă surâsul din nemișcarea chipului. Să

¹ Johann Joachim Winckelmann, *Istoria artei antice*, vol. I-II, Editura Meridiane, 1985, București, p. 87, 164 și vol. II, p. 154. „(...) Grecul, în floarea vârstei, era o ființă gânditoare care dăruise douăzeci de ani și mai bine meditației, o vârstă la care noi abia începem a cugeta prin noi înșine. Spiritul lor, înviorat de focul tinereții și susținut de un trup viguros, își desfășoară activitatea din plin, în vreme ce noi îl hrănim pe al nostru cu lucruri de rând până la vârsta când începe a se ofili”.

Cap de tânăr, posibil Hercule, ușor înclinat spre dreapta, cu figura înconjurată de bucle. Atelier delian, secolele II-I a. Chr. (MMB)

Cap de femeie cu capul acoperit și figura înconjurată de bucle; pe partea posterioară se observă urma unui element decorativ care nu s-a păstrat. Posibil atelier sicilian, secolele IV-III a. Chr. (MMB)

Cap de bărbat, Dionysos, purtând taenia și stephane, cu floare de lotus. Atelier italian, cumpărat din Sicilia, începutul secolului IV a. Chr. (MMB)

Cap de femeie, bacantă, ușor înclinat spre dreapta, cu coroană de iederă. Atelier neidentificat, secolele III-II a. Chr. (MMB)

